

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

2 СОН, 3 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 2, ВЫПУСК 3

LAWYER HERALD

VOLUME 2, ISSUE 3

TOSHKENT-2023

МУНДАРИЖА

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. АХМЕДШАЕВА Мавлюда Ахатовна
ЎЗБЕКИСТОН ҲУҚУҚ ТИЗИМИДА ҚОНУН ВА КОДЕКСНИНГ ЎЗАРО НИСБАТИ.....8
2. ХУЖАНАЗАРОВ Азизжон Анварович
ТЎҒРИДАН-ТЎҒРИ ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ҚОНУНЛАР:
ТАҲЛИЛ ВА ТАКЛИФ 14

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ, МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

3. АБДУЛЛАЕВА Мафтуна Мурот қизи
ЎЗБЕКИСТОНДА КОНСТИТУЦИЯВИЙ ШИКОЯТНИ
АМАЛГА ОШИРИШНИНГ МУАММОЛАРИ 19
4. НАРИМАНОВ Бекзод Абдувалиевич
ЎЗБЕКИСТОНДА НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ ҚЎЛЛАБ-
ҚУВВАТЛАШНИНГ АЙРИМ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ: ЎЗБЕКИСТОН НОДАВЛАТ
НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИ МИЛЛИЙ АССОЦИАЦИЯСИ МИСОЛИДА.....24
5. РАХМОНОВ Зафаржон Зайниддинович
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ДАВЛАТ ФУҚАРОЛИК ХИЗМАТИ СОҲАСИДА
ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИНГ ЎРНИ..... 32

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

6. БАБАКУЛОВ Зафар Курбанназарович
ТОВАР БЕЛГИСИНинГ ТРАНСЧЕГАРАВИЙ САВДО МУОМАЛАСИДАГИ
ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИ МАСАЛАЛАРИ 41
7. ПЎЛАТОВ Алишер Рамазанович
КРИПТОВАЛЮТАНИ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА УНИ МУОМАЛАСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ
БЎЙИЧА АСОСИЙ ЁНДАШУВЛАР 49
8. НАСУЛЛАЕВ Мубин Нутфуллаевич
ТЎЛОВГА ҚОБИЛИЯТСИЗЛИК МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ
АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ57

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

9. УРОЗБАЕВ Сардорбек
ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИДА ХИЗМАТ ЎТАШНИНГ
НАЗАРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ..... 65

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

10. НОРМАНОВА Клара Эшназаровна
ЭКСЦЕСС ИШТИРОКЧИЛИКНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ 72

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

11. БАБАБЕКОВ Нодир Джурабаевич ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВ ЖАРАЁНИДА МАХСУС БИЛИМЛАРДАН ФЙДАЛАНИШ	80
12. УМАРХОНОВ Азизхон Шарипхонович ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ ИШТИРОКЧИЛАРИНИНГ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ЧОРАЛАРИНИНГ ТАСНИФЛАНИШИ	87

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

13. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна, ТОШМАТОВА Висолахон РОЛЬ БИОЭТИЧЕСКОЙ НАУКИ В ЗАЩИТЕ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19	96
14. ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна ГОСУДАРСТВО КАК СУБЪЕКТ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ.....	104
15. РАХМОНОВА Сабрина НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ДИСКРИМИНАЦИИ ПО ПРИЗНАКУ ПОЛА КАК ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАВНЫЕ ПРАВА И ВОЗМОЖНОСТИ ПРИ РЕГУЛИРОВАНИИ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ	110

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

16. ШАКУРОВ Рафик Равильевич ПЕДАГОГИКА ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАЪМИНЛАНИШИ.....	115
--	-----

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

АХМЕДШАЕВА Мавлюда Ахатовна

Тошкент давлат юридик университети “Давлат ва ҳуқуқ назарияси”
кафедраси профессори, юридик фанлар доктори

E-mail: mavludaahmedshaeva@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3719-6599

ЎЗБЕКИСТОН ҲУҚУҚ ТИЗИМИДА ҚОНУН ВА КОДЕКСНИНГ ЎЗАРО НИСБАТИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): АХМЕДШАЕВА М.А.
Ўзбекистон ҳуқуқ тизимида қонун ва кодекснинг ўзаро нисбати // Юрист ахборотномаси
– Вестник юриста – Lawyer herald. № 2 (2023) Б. 8-13.

 2 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-2-1>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон ҳуқуқ тизимида кодексларнинг ўрни ҳамда уларнинг ижтимоий муносабатларни тартибга солишда қонун билан ўзаро муносабати, яъни муайян бир ҳуқуқ соҳасидаги муносабатларни тартибга солишда қонун ва кодекснинг ўзаро нисбати масаласи бугунги ҳуқуқий ривожланиш воқеликлари ва янги илмий маълумотлар асосида таҳлил этилади. Муаллиф таъкидлайдики, қонун ва кодекслар юридик кучининг ўзаро нисбати масаласи миллий юридик адабиётда кам тадқиқ этилган. Ушбу масаланинг ҳуқуқий асослари эса маълум даражада амалдаги қонунчиликда, аниқроғи, асосан кодексларда маълум даражада мустақамлаб қўйилган. Мақолада қонун билан кодекснинг ўзаро нисбати масаласини янада аниқлаштиришга қаратилган айрим тавсиялар илгари сурилган. Бундан ташқари, кодекслар назариясини ривожлантириш, жумладан, янги кодексларни яратиш учун асос бўладиган мезонларни ишлаб чиқиш зарурлиги асослантирилган.

Калит сўзлар: норматив-ҳуқуқий ҳужжат, ҳуқуқ тизими, ҳуқуқий тизим, қонун, қонунчиликни кодификациялаш, кодекс, мезонлар, ҳуқуқ соҳалари, кодекс назарияси.

АХМЕДШАЕВА Мавлюда Ахатовна

Профессор кафедры Теории государства и права
Ташкентского государственного юридического университета,

доктор юридических наук

E-mail: mavludaahmedshaeva@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3719-6599

СООТНОШЕНИЕ КОДЕКСА И ЗАКОНА В ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ УЗБЕКИСТАНА

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается роль кодекса в правовой системе Узбекистана и их взаимодействие с законом в регулировании общественных отношений, то есть вопрос о соотношении кодекса и закона в регулировании отношений в определенной сфере права, анализируется исходя из реалий современного правового развития и новых научных данных. Автор отмечает, что вопрос о соотношении юридической силы кодекса и закона и мало исследован в отечественной юридической литературе. Правовая база этого вопроса в определенной степени закреплена в действующем законодательстве, точнее, в основном в кодексах. В статье выдвигаются некоторые рекомендации, направленные на дальнейшее уточнение вопроса о соотношении кодекса и закона. Кроме того, обосновывается необходимость развития теории кодекса, в том числе разработки научных основ критериев для создания новых кодексов.

Ключевые слова: нормативный правовой документ, правовая система, система права, закон, кодификация законодательства, кодекс, критерии, отрасли права, теория кодексов.

AHMEDSHAYEVA Mavluda

Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

E-mail: mavludaahmedshaeva@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3719-6599

RELATIONSHIP OF CODE AND LAW IN THE LEGAL SYSTEM OF UZBEKISTAN

ANNOTATION

This article discusses the role of codes in the legal system of Uzbekistan and their interaction with the law in regulating public relations, that is, the question of the relationship between law and code in regulating relations in a certain area of law, is analyzed based on the realities of modern legal development and new scientific data. The author notes that the issue of the relationship between the legal force of laws and codes has been little studied in domestic legal literature. The legal basis for this issue is to a certain extent enshrined in the current legislation, more precisely, mainly in the codes.

The article puts forward some recommendations aimed at further clarifying the issue of the relationship between the law and the code. In addition, the necessity of developing the theory of codes, including the development of scientific foundations for the criteria for creating new codes, is substantiated.

Keywords: normative legal document, legal system, system of law, law, codification of legislation, code, criteria, branches of law, theory of codes.

Халқаро ҳуқуқнинг тўла ҳуқуқли аъзоси бўлган Ўзбекистон, айтиш пайтда жаҳон ҳуқуқий маконининг ҳам таркибий қисми сифатида фаолият олиб борилмоқда. Мамлакатимизда қонунийлик, қонун устуворлиги ва ҳуқуқ устунлиги (Rule of law) ни мустаҳкамлаш борасида олиб олиб борилаётган саъй ҳаракатларимиз халқаро ҳамжамият томонидан муносиб равишда эътироф этилмоқда. Мамлакатимизда кечаётган янгиланишлар жараёни, айниқса инсон ҳуқуқларини таъминлаш борасида кейинги йилларда эришилган натижалар, жамиятнинг демократик асосларининг мустаҳкамланиши, ўз навбатида Асосий Қонунимизнинг ҳам янгилаш заруратини кун тартибига қўйди ва конституциявий ислохотлар жараёни бошланди. 2023 йил 30 апрелда бўлиб ўтган умумхалқ референдумида халқимиз янгиланган Конституцияга ўз муносабатларини билдиришди. Айтиш жоизки, Конституция Асосий Қонун сифатида

жорий қонунчилик ривожига асос бўлиб ҳисобланади. Референдумда маъқулланган янгиланган Конституциямиз, мантиқий равишда ҳуқуқ тизимининг ҳам муайян даражада янгиланишига, ривожланишига туртки бўлди.

Бинобарин, бугунги кунда Ўзбекистон ҳуқуқ тизими ижтимоий муносабатларнинг тезкор ривожланишига боғлиқ ҳолда, динамик ўзгаришлар шароитида амал қилмоқда. Янги-янги муносабатларнинг пайдо бўлиши, ўз навбатида, уларни мос ҳолда тартибга солиш заруратини келтириб чиқармоқда. Оқибатда кўплаб норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинмоқда, амалдаги нормаларга тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритилмоқда. Масалан, 2020 йил 1 январдан кучга кирган Солиқ кодексига шу қисқа давр ичида 24 марта ўзгартириш ва қўшимчалар киритилган [1].

Ўз хусусиятларига кўра романо-герман ҳуқуқий оиласига мансуб бўлган Ўзбекистон ҳуқуқ тизими жаҳон ҳуқуқий майдонининг таркибий қисми бўлиб, у ўзида бир томондан, жаҳон мамлакатлари ҳуқуқий тизимлари ривожига хос бўлган умумий жиҳатларни ифодаласа, иккинчи томондан эса, миллий ҳуқуқий ривожланиш хусусиятларидан келиб чиқадиган ўзига хосликларга ҳам эгадир.

Ўзбекистон ҳуқуқ тизимида норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг бир қанча турлари мавжуд. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисидаги ЎРҚ 682-сон Қонуннинг 6-моддасида мустаҳкамланганидек, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг Конституция, Қонунлар, Олий Мажлис палаталарининг Қарорлари, Президентнинг Фармонлари ва қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, вазирликлар, қўмиталар ва идораларнинг буйруқлари ҳамда қарорлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг қарорлари каби турлари мавжуд [2].

Қонун ҳуқуқ тизимидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг асосий тури сифатида ижтимоий муносабатларни тартибга солишда муҳим ўрин тутаяди. Айниқса, рақамлаштириш шароитида ижтимоий муносабатларнинг тобора мураккаблашиб бориши, ўз навбатида асосий тартибга солувчи воситалардан муҳими сифатидаги Қонуннинг ролини оширади. ЎРҚ-682-сонли Қонуннинг 9 моддаси 1-қисмида мустаҳкамланганидек, Ўзбекистон Республикасининг Қонунлари энг муҳим ва барқарор ижтимоий муносабатларни тартибга солади ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан ёки референдум ўтказиш йўли билан қабул қилинади”.

Қайд этилган қонунда қонунларнинг муҳим тури бўлган конституциявий қонунларнинг моҳияти ва хусусияти, гарчи тавсиф берувчи дефинитив норма шаклида мустаҳкамланмаган бўлса-да, 9-модданинг 2-қисмида Ўзбекистон Республикасининг қонунлари конституциявий қонунлар тарзида қабул қилиниши мумкинлиги ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилишини назарда тутувчи Ўзбекистон Республикаси қонунлари конституциявий қонунлар тарзида қабул қилиниши мустаҳкамлаб қўйилган.

Айни пайтда мазкур қонуннинг қайд тилган моддасининг охириги қисми кодексга бағишланган бўлиб, унда мустаҳкамланишича, “Ўзбекистон Республикасининг қонунлари **ҳуқуқий принциплар ва нормаларни мустаҳкамловчи, бирлаштирувчи, тизимлаштирувчи, шунингдек ижтимоий муносабатлар энг муҳим соҳасининг ҳуқуқий жиҳатдан комплекс тартибга солинишини таъминловчи** (ажратиш муаллиф томонидан – М.А.) кодекслар тарзида қабул қилиниши мумкин”. Ушбу норма мазмунидан муҳим икки қоида англашилади. **Биринчиси**, Ўзбекистон Республикасининг қонунлари кодекс тарзида ҳам қабул қилиниши мумкинлиги, **иккинчиси** эса, қонун чиқарувчи шу жойда кодексга ҳуқуқий таъриф бериб кетганлигидир. Унга кўра кодекс бу – ҳуқуқий принциплар ва нормаларни мустаҳкамловчи, бирлаштирувчи, тизимлаштирувчи, шунингдек ижтимоий муносабатлар энг муҳим соҳасининг ҳуқуқий жиҳатдан комплекс тартибга солинишини таъминловчи қонундир.

Шу муносабат билан ҳуқуқ назариясида муайян аҳамиятга эга бўлган масала – яъни қонун билан кодекснинг ўзаро нисбати масаласини назарий-ҳуқуқий таҳлил этиш зарурати кун тартибига чиқади. Бинобарин, кодекс қонун билан тасдиқланар экан, бу жойда, демак қонунга нисбатан юқорида юридик кучга деган хулоса пайдо бўлиши

эҳтимоли мавжуд. Бироқ кодекс нормалари билан тартибга солинадиган, яъни унинг бевосита предметини ташкил этадиган муносабатларни тартибга солишда қонун ва кодекснинг ўзаро муносабати қанақа, башарти улар ўзаро коллизия ҳолатига тушса, устуворлик кимга берилади, деган савол нафақат назарий, балки ҳуқуқни қўллаш амалиёти учун маълум даражада амалий тусга ҳам эга.

Шуни таъкидлаш керакки, қонун ва кодекс ўртасидаги муносабатлар масаласи нафақат назарий, балки амалий аҳамиятга эга. Шуниси эътиборга лойиқки, юридик фан ва таълим соҳасида, кодекс ўзининг юридик кучига кўра қонундан бироз устундир, деган фикрлар ҳам мавжуд. Таъкидланишича, ушбу ўзаро нисбат нисбат қўйидаги шаклларда бўлиши мумкин:

- кодексларнинг ўзида кодекс қонунлардан юқори эканлиги мустақамланиб қўйилади;
- айрим қонунлар кучга киритилганда, тегишли кодексларнинг нормаларига ўзгартиришлар киритилади;
- кодексларнинг ўзи қонунга устунлик беради ва яна бошқа шакллар [3].

Кодекс ва қонун ўртасидаги муносабатларга оид миллий ҳуқуқ назариясида ушбу нисбатни кодекс фойдасига ҳал этувчи қарашлар мавжуд. Масалан, “Қонунчилик техникаси” дарслиги муаллифлари М.Нажимов ва Ш.Сайдуллаевлар “...Кодекс ўзининг мукамаллиги, тузилиши ва барқарорлиги билан оддий қонундан фарқ қилади. Агар қонунчиликнинг маълум бир соҳасида бир вақтнинг ўзида Кодекс ва бир нечта қонун ҳужжатлари мавжуд бўлса, бу ҳолда Кодекс устувор юридик кучга, шунингдек, тартибга солувчилик кучига эга” [4].

Яна бир муаллиф З.Убайдуллаев ёзишича, “Кодекс алоҳида бир соҳанинг норматив қоидалари мажмуини ўзида мужассам этади, унга киритилган нормалар бир-бири билан мантиқий боғланган ва кетма-кет ва тизимли жойлашган бўлади. Айнан мана шу жиҳати билан у оддий қонунлардан устун туради” [5].

Айни пайтда миллий юридикадабиётларда ушбу масала юзасидан илмий тадқиқотлар ҳали етарли эмас. Гарчи қонун ҳужжатларида, аниқроғи кодексларнинг ўзида, мазмуни қонунга нисбатан кодекснинг устуворлигини кўрсатадиган айрим нормалар мавжуд. Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикасининг амалдаги кодексларининг тегишли моддаларига тўхталамиз.

Масалан, Ўзбекистон Республикаси Жиноят-ижроия кодексининг 1-моддаси 1-қисмида мустақамланишича, “Жиноят-ижроия қонунчилиги Ўзбекистон Республикаси Конституциясига асосланади ҳамда ушбу Кодексдан, шунингдек, унга мувофиқ қабул қилинадиган бошқа қонунчилик ҳужжатларидан иборат” [6]. Худди шу мазмундаги норма Оила кодексига ҳам мустақамланган [7]. Ушбу нормалар мазмундан, кодекс предметига оид муносабатларни тартибга солишда қонунга нисбатан кодекснинг бирламчилиги англашилади.

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг (янги таҳрири) “Солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари” деб номланган 2-моддасининг 1-қисмига мувофиқ, “Солиқ тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Кодексдан ва қабул қилиниши ушбу Кодексда тўғридан-тўғри назарда тутилган бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардан иборат. Бундан кўриниб турибдики, кодекс предметига доир қандай қонунлар қабул қилиниши кераклиги кодексда белгилаб қўйилади.

Айни чоғда Солиқ кодексига бошқа кодекслардан фарқ қилган ҳолда алоҳида норма ҳам мавжуд. “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ёки уларнинг қисмларини ушбу Кодекснинг қоидаларига мувофиқ эмас деб топиш” деб номланган 3-модданинг 1-қисмида мустақамланишича, “Норматив-ҳуқуқий ҳужжат ёки унинг бир қисми, агар мазкур ҳужжатга нисбатан қўйидаги шартлардан ҳеч бўлмаганда биттаси бажарилса, ушбу Кодекснинг қоидаларига мувофиқ эмас деб топилади:

1) ушбу Кодексга мувофиқ бундай ҳужжатларни қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлмаган орган томонидан қабул қилинган бўлса ёхуд норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилишнинг белгиланган тартиби бузилган ҳолда қабул қилинган бўлса;

2) солиқ муносабатлари субъектларининг ушбу Кодексда назарда тутилган ҳуқуқларини бекор қилса ёки чекласа;

3) солиқ муносабатлари субъектлари ҳаракатларининг ушбу Кодексда белгиланган асосларини, шартларини, кетма-кетлигини ёки тартибини ўзгартирса;

4) ушбу Кодексда тақиқланган ҳаракатларга рухсат берса ёки йўл қўйса;

Ушбу Кодексга мувофиқ бўлмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатни қабул қилган орган ёки унинг юқори турувчи органлари бу ҳужжатни бекор қилишга ёки унга зарур ўзгартишлар киритишга ҳақли. Бу органлар ушбу Кодексга мувофиқ бўлмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатни бекор қилишни ёки унга зарур ўзгартишлар киритишни рад этган тақдирда, у суд томонидан ҳақиқий эмас деб топилиши мумкин.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжат ёки унинг қисми улар қабул қилинган санадан эътиборан ушбу Кодексга мувофиқ эмас деб топилади” [8].

Бу ҳолатда қонун ва кодекснинг бундай нисбати, бизнингча, улар тартибга соладиган муносабатларнинг ўзига хослиги, яъни солиқ муносабатлари ва уларнинг давлатнинг нормал фаолият юритиши учун зарурий аҳамияти билан боғлиқ.

Солиқ кодексининг 3-моддасида Солиқ кодексининг тартибга солиш предмети бўйича бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга нисбатан устуворлиги тўғрисидаги қоидалар, бизнингча, биров тушунтиришни талаб қилади. Кўриниб турибдики, Солиқ кодексидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳақида гап кетганда, қонунчилик ҳужжатлари эмас, балки фақат қонуности, аниқроғи идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар назарда тутилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодекси «Бюджет тўғрисидаги қонунчилик» деб номланган 2-моддасининг 1 ва 2-қисмларига мувофиқ «“Бюджет тўғрисидаги қонунчиликнинг бошқа қонунчилик ҳужжатларида кўрсатилган нормалари ушбу Кодексга мувофиқ бўлиши керак” [9].

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексининг “**Фуқаролик қонунчилиги ҳужжатлари**” деб номланган 3-моддаси 2 ва 3 қисмларига мувофиқ белгилаб қўйилганки, “Бошқа қонунлар ва қонунчилик ҳужжатларидаги фуқаролик қонунчилиги нормалари ушбу Кодексга мос бўлиши шарт.

Вазирликлар, идоралар ва бошқа давлат органлари **ушбу Кодексда, бошқа қонунлар ҳамда қонунчилик ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда ва доирада** фуқаролик муносабатларини тартибга солувчи ҳужжатлар чиқариши мумкин” [10].

Шу жойда Фуқаролик кодекси қонун ва кодекснинг ўзаро муносабати масаласида анча аниқликка эгаллигини кўриш мумкин, чунки юқоридаги модда қисмларида кодекс предметида оид қонунчилик нормалари кодексга мос бўлиши шартлигидан ташқари идоравий норма ижодкорлигининг кодекс предметида оид қисмининг шарт-шароитлари ҳам белгилаб қўйилган.

Шу ўринда кодексларда қонун ва кодекснинг ўзаро нисбатининг мустаҳкамланишида ушбу кодекслар тартибга соладиган муносабатларнинг хусусияти, уларни тартибга соладиган қонунчиликнинг ўзига хос жиҳатлари каби омилларни эътиборга олиш керак бўлади. Масалан, солиқ муносабатлари бевосита давлатнинг функцияларини амалга оширишнинг моддий таъминланиши билан боғлиқ масала эканлиги ушбу кодексда қонун ва кодекс ўртасидаги нисбат асосларининг бирмунча батафсил мустаҳкамланишини белглаб берган бўлса, меҳнат кодексидан эса бу масалага алоҳида эътибор қартишга эҳтиёж йўқлиги, чунки кодекс предметида ташкил этувчи муносабатлар меҳнат тўғрисидаги қонунчилик, жамоа келишувлари, шунингдек жамоа шартномалари ва бошқа локал норматив ҳужжатлар билан тартибга солиниши билан изоҳланади, деган хулосага келиш мумкин.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикасининг қатор кодексларида кодекснинг ушбу кодекснинг предметида тартибга соладиган муносабатларни қонунчилик ҳужжатларига нисбатан муносабати ва нисбати масаласи бирон-бир қоида назарда тутмаган, масалан шаҳарсозлик, ҳаво, сайлов кодекслари.

Шу ўринда мамлакатимизда кодификация жараёни анча жадал суръатларда амалга

ошаётганлигини кўришимиз мумкин. Бугунги кунда кўплаб ҳуқуқ тармоқларидаги муносабатларни тартибга солувчи 18 та кодекс амалда бўлиб, улар Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик, фуқаролик-процессуал, жиноят, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия, маъмурий жавобгарлик, маъмурий суд ишларини юритиш, иқтисодий-процессуал, шаҳарсозлик, оила, меҳнат, божхона, турар-жой, солиқ, ер, ҳаво, бюджет ва сайлов кодексларидир.

Бундан ташқари Ўзбекистон Республикасининг тадбиркорлик, экологик, Нодавлат-нотижорат ташкилотлари ҳақида, ахборот, соғлиқни сақлаш кодексларини қабул қилиш қилиш режалаштирилган бўлиб, ҳозирги кунда уларнинг лойиҳалари ишлаб чиқилган, тегишли тартибда муҳокамадан ўтганидан сўнг қабул қилинади.

Таъкидлаш жоизки, амалдаги кодексларнинг айримлари ўз мазмуни ва тартибга соладиган муносабатлари хусусиятларига кўра функциявий тусдаги кодекслардир. Бундай кодексларга мисол қилиб, шаҳарсозлик, бюджет ва сайлов кодексларини келтиришимиз мумкин.

Ўзбекистонда қонун билан кодекснинг ўзаро нисбати масаласидаги фикримизни ақунлаб, шу аснода қуйидаги хулосаларни илгари суриш мумкин:

- миллий ҳуқуқ фанида қонун ва кодекснинг ўзаро боғлиқлиги масаласига оид назарий ишланмалар етарли эмаслиги, шу муносабат билан бу борадаги тадқиқотларни кучайтириш ва кенгайтириш зарурлиги;

- айна пайтда мамлакатимизда 5 та кодекс лойиҳаси ишлаб чиқилмоқда, бироқ жамоатчилик билан алоқалар тўхтаб қолаётгани йўқ, ҳар бир соҳа бўйича салмоқли миқдордаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинаётгани уларни қўллашда қийинчиликларга, такрорийлик, ноаниқлик ва ҳоказоларга олиб келмоқда.

- ана шундай йўналишлардан бири норма ижодкорлиги жараёни бўлиб, у турли даражадаги ва юридик кучга эга бўлган турли ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Шу муносабат билан ушбу соҳадаги асосий меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни бирлаштириб, тизимга солувчи ҳамда тегишли қонунчиликни такомиллаштиришга хизмат қиладиган Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар (ёки Қоидалар ижодкорлиги тўғрисидаги кодекс) лойиҳасини ишлаб чиқишни режалаштириш мақсадга мувофиқ бўлади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Эргашев И.А. Солиқ интизомини таъминлашнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш. Т.:Юрид.фанл.докт. илм. дараж. олиш учун ёзилг. дисс. автореф. Т.: 2023. Б.17;

2. Ўзбекистон Республикасининг Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисидаги ЎРҚ 682-сон Қонуни // URL: <https://lex.uz/docs/5378966>;

3. Тихомиров Ю.А. Теория кодекса // Кодификация законодательства: теория, практика, техника. Н.Новгород.2009;

4. Нажимов М.К., Сайдуллаев Ш.А. Қонунчилик техникаси. Қайта ишланган ва тўлдирилган 2-нашр. –Т.: ТДЮИ, 2012;

5. Убайдуллаев З. Кодификация законодательных актов— важная задача // «Народное слово», 23 декабря 2010 года;

6. Ўзбекистон Республикаси Жиноий-ижроия кодекси // URL: <https://lex.uz/docs/163627>;

7. Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси // URL: <https://lex.uz/docs/104723>;

8. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. (янги таҳрири) // URL: <https://lex.uz/docs/4674902>;

9. Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодекси // URL: <https://lex.uz/acts/230413>;

10.Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси // URL: <https://lex.uz/docs/111189>.